

ЗА КОДИФИКАЦИЯТА НА НЯКОИ ПРАВОГОВОРНИ НОРМИ В ПЪРВАТА ОФИЦИАЛНА КОДИФИКАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК И В ПРАВОПИСНИТЕ РЕЧНИЦИ И РЪКОВОДСТВА ОТ НАЧАЛОТО НА XX ВЕК

КАТЯ ЧАРАЛОЗОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

charalozova@abv.bg

В статията се разглежда въпросът за кодификацията на някои пунктове от правоговорната норма на българския книжовен език в първата официална кодификация, а също и в правописните речници и ръководствата по правопис, издавани в началото на XX век. Обект на анализ са правилото за изговор на старобългарската ятова гласна, редуцията на гласните и правилата за изговор на глаголните окончания за 1. л. ед.ч. и 3 л. мн.ч. и на причастията. Правят се изводи за състоянието на кодификацията на правоговорната норма в началото на XX век.

Ключови думи: правоговорна норма; кодификация; правила за изговор; ятова гласна; глаголни окончания; български език

ON THE CODIFICATION OF SOME PRONUNCIATION NORMS IN THE FIRST OFFICIAL CODIFICATION OF STANDARD BULGARIAN AND IN EARLY-20TH CENTURY SPELLING DICTIONARIES AND HANDBOOKS

KATYA CHARALZOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

charalozova@abv.bg

The article deals with the codification of some aspects of the pronunciation norms of standard Bulgarian in the first official codification of the Bulgarian language, as well as in spelling dictionaries and handbooks published in the early 20th century. The analysis is centred on the rules governing the pronunciation of the Old Bulgarian yat vowel, vowel reduction and the pronunciation of the participles and the verb endings for the 1st person singular and the 3rd person plural. The author offers conclusions on the state of the codification of pronunciation norms at the beginning of the 20th century.

Keywords: pronunciation norms; codification; pronunciation rules; vowels; verb endings; Bulgarian language

Встъпление

Двайсетте години на XX век са изключително интересен и недостатъчно изследван период от историята на българския книжовен език. Няма логично обяснение защо това е така предвид на обстоятелството, че процесите на доустройване и унификация на книжовния език, довели до оформянето на съвременната нормативна система, са особено интензивни по онова време. Езиковата политика на младата българска държава е адекватна на изискванията на времето – става факт първата официална кодификация, осъществена с *Упътване за всеобщо правописание* (1899). Годините след този акт се характеризират със засилено издаване на правописни речници и ръководства, чието основно предназначение е да разширят обхвата на кодифицираните в *Упътването* книжовни норми, като едновременно с това правилата за употреба на езиковите единици се представят на достъпен за потребителя метаезик, така че да се осъществи унифицирането и практическото овладяване на нормите. От голямо значение за развитието на книжовния език е кодификацията на норми като изговора на ятовата гласна (ѣ), редукцията на неударените широки гласни, мекостта на съгласните, изговора и изписването на съчетанията *-ър/-ъл* и *-ръ/лъ-* и други фонетични явления, където правопис и правоговор са тясно преплетени.

Правилото за изговор на старата ятова гласна (ѣ)

В историята на книжовния език кодификацията на правилото за изговор на ятовата гласна се определя като типичен случай на нормоналагаща кодификация, поради факта, че в писмените текстове се използва старобългарската буква ѣ, която при изговор има различна звукова реализация (като *а* с мекост на предходната съгласна и като *е*). Само формулирането на ясни правила показва как трябва да се чете и изговаря тя според нормата на книжовния език (ИНБКЕ/ИНВКЕ 1889: 371). Обстоятелството, че в азбучната система на книжовния език се запазва наследената от старобългарската писменост буква ѣ като знак за писмено отбелязване на различни варианти на нормативния книжовен изговор, предполага формулиране на правила за писането ѣ, а така също и на отделни правила за нейния изговор при четене.

Правилото за изговора на ятовата гласна е формулирано за пръв път още през 50-те и 60-те години на XIX век от представителите на Търновската и Пловдивската книжовна школа, но официалната му кодификация в книжовния език се е състояла в *Упътването за всеобщо правописание* от 1899 г. Там се казва, че „Буква ѣ изобщо се произнася и като **я**, и като **е**. Като **я** се произнася изобщо, кога на нея пада ударение и след нея не следва мека сричка: *грях, живял, вярa, облян*; като **е** се произнася изобщо, кога на нея не пада ударение или кога след нея дойде мека сричка: *грехове, грешен, живели, вери* и пр.“ (*Упътване/Упатване* 1899). Съзнавайки трудностите, които поражда изговорното правило, Министерството на просвещението има намерение да издаде речник за изговора на ятовата гласна като **я** или като **е** в

зависимост от фонетичните условия. Това намерение обаче никога не се осъществява на практика. Нещо повече – в *Упътването*, където са публикувани думите, които се пишат с ъ, никъде не е поставено ударение, чиято роля е от важно значение при осъществяване на прегласа на ятовата гласна. В излезлите правописни речници и ръководства по правопис до двайсетте години на XX в. също никъде не се отбелязва ударението, което вече създава предпоставки за неточна кодификация. Всъщност в този период книжовното ударение още не е твърдо установено, а само са се очертали в общи черти тенденциите при употребата му. Много от говорещите се влияят от родните си говори, за което свидетелства в свои статии Ал. Теодоров-Балан, а доста по-късно и Ст. Романски в предговора към *Правописен речник на българския книжовен език* (1933). Това е една от причините, обективна по своя характер, която води след себе си и неточната кодификация на правилото за изговора на ятовата гласна. Логично е, че при неустановено ударение на част от думите с ятова гласна, което е факт в този период, е невъзможна и последователна кодификация на явлението. Двоякият изговор на старата ятова гласна в книжовния език, освен необходимостта от отбелязване на ударението, изисква включване на всички фонетични условия при формулирането на правилото, а така също и отразяване на всички изключения при неговото действие. В *Упътването* обаче това не е направено. Като следствие не са обхванати всичките случаи на прегласяване, а самото изговорно правило не отговаря на изискването за точна и пълна кодификация.

Изговорът на променливото я е норма, която в края на XIX и началото на XX век не е установена напълно в книжовния език въпреки казаното в основния кодификационен документ, че употребата само на буква е ще промени самия изговор на старата ятова гласна. Този всъщност само един ред от *Упътването* дава основание да се приеме от историците на книжовния език, че двоякият изговор на старата ятова гласна в книжовния език по това време е вече установена норма. Съвсем друго твърди Кл. Карагюлев в *Ръководство по българския правопис*: „В звукословно отношение книжовният български език още не е определен както трябва откъм изговора на *ĥ*; казва се: *смятка* и *сметка*, *средня* и *срядна*, *всека* и *всяка*, *място* и *место*, *беха* и *бяха*, *дело* и *дяло* и пр.“ (Карагюлев/Karagulev 1905: 4). Доста по-късно Б. Цонев по повод излизането на *Правописен речник на българския книжовен език* (1925) отново се спира на факта, че в книжовния език не е установен единен изговор на старобългарската ятова гласна, като причината за това според него е писането на буква ъ за екав и за якав изговор.

Самото изговорно правило в *Упътването*, а също и в правописните речници, излезли след неговото публикуване, е формулирано неточно и непълно, което от своя страна възпрепятства усвояването на книжовния изговор. В тях не се отбелязва, че екав изговор има не само пред меки гласни, но и пред меки или шушкави съгласни. Правилото не съдържа и условието, че ъ се произнася като я при спазени условия за якав изговор в дума, която

е народна по произход, но не е западнобългарска, а също така не е заета от руски или черковнославянски. Авторите на ръководствата по правопис (Кл. Карагюлев, К. Константинов) обаче са се опитали да прецизират правилото, като към формулировката от *Упътването* са добавили в своите ръководства, че якав изговор има при спазено двойно условие: гласната да е в позиция под ударение и след нея да следва твърда сричка или звук. В ръководството на Кл. Карагюлев се казва още, че „Законът за двоякия изговор на ъ има много изключения, затова и не може да се постави правило за писането му въз основа на този изговор; тук се отнасят между друго всички думи с ъ влезли в употреба у нас от руски“ (Карагюлев/Karagulev 1905: 12).

За отбелязване е, че в речниците правилото за изговор на ятовата гласна не само че е неточно формулирано, но и не присъства навсякъде. Този факт е във връзка с обстоятелството, че някои от авторите не смятат за необходимо в един правописен речник да бъдат включвани правила за правоговор. Нуждата обаче от правоговорни правила в правописните речници се е осъзнавала напълно от нашите езиковеди. По този повод Ст. Младенов в една своя рецензия за речник, излязъл през 1920 г., пише, че е крайно време правоговорът да заеме своето място в правописните речници, като предлага въпросът да бъде разгледан от Академията на науките и Министерството на народното просвещение, което да го прокара на практика (Младенов/Mladenov 1920). Според него застъпването на правоговора в правописните речници е много необходимо, защото изучаването на правилно писане трябва да върви заедно с научаването на правилен изговор. Правилният изговор пък от своя страна помага за усвояването на правописа. Това според него важи най-вече за изговора на ятовата гласна по две причини. Първата е, че писането на една буква за двоен изговор е затрудняващо обстоятелство за усвояването на правоговора. Втората причина е, че и в североизточните говори рефлексът на ятовата гласна не е единен. Говори се „*няма и нема, век и вяк, Немско и Нямско*“, което не съвпада напълно с книжовната норма (Младенов/Mladenov 1920: 79). Следователно правилата за изговор на ятовата гласна трябва да присъстват в речниците, за да може да се усвои и наложи книжовната норма. Според Ст. Младенов през двайсетте години на двайсети век изобщо не може да се говори за съвременен „правоизговор“, защото той е неустановен не само при ятовата гласна, но и в други пунктове на книжовната норма, като например изговора на глаголните окончания, на членуваните форми за ж.р. ед.ч. и др. И ако има установен единен, макар и несъвършен правопис, за единен книжовен правоговор не може да става и дума, та затова е важно да се започне едновременно им представяне в речниците (Младенов/Mladenov 1920: 79). Това мнение на Ст. Младенов е автентично свидетелство за неустановената норма при изговора на ятовата гласна, на глаголните окончания, на членуваните форми за ж.р. ед.ч. и др. през периода от издаването на *Упътването* до двайсетте години на XX век и за необходимостта от кодифицирането на правоговорните норми в речниците, за да се постигне нормативно единство.

Във връзка с това трябва да повторим, че в *Упътването* и в правописните речници никъде не се посочва правилният книжовен изговор на думите с ятова гласна. Вместо това е поместен списък на думите, в които се пише *ѣ*, което в никакъв случай не помага за установяване на единен изговор в книжовния език. Друг е въпросът доколко този списък е точен, но това е тема на друго изложение. Необходимостта от речник с думите, в които етимологично *ѣ* се изговаря като *я* или като *е*, отбелязва пръв Ал. Теодоров-Балан по повод правописното упътване от 1898 г., когато министър на просвещението е Ив. Вазов. „Вместо да списва речник на думите със *ѣ*, упътването щеше да окаже истинска услуга на българския книжовен език, па и на правописа, ако спомислеше речник на думите, в които някогашно етимологично *ѣ* трябва да се изговаря като *я*. Правилото, кога се изговаря *я* и кога *е*, не постига своята цел, защото стои в зависимост от ударението на думите, кога за доста думи с *ѣ* има нужда тепърва да се установи с речник книжовното им ударение, и защото под буква *ѣ* диялектичният навик се чувствува в приятна свобода. Еднъж като се установи с речник, че трябва да се изговаря *мляко*, за да се изговаря книжовно, а не *млеко* или *млеко*, тогава и самата буква *ѣ* става съвсем излишна“ (Теодоров-Балан/Teodorov-Balan 1899: 145).

Като отбелязва, че неточностите при формулиране на правилото за изговор на ятовата гласна в *Упътването* затрудняват усвояването му, Б. Цонев също отправя препоръка да се изготви списък с всички категории думи, които са изключения от правилото за якав изговор като *дело*, *крепко*, *добре*, *успех*, *беседа* и др. Освен тези думи в него трябва да бъдат включени и цели категории думи изключения, в които *ѣ* е ударено и не стои пред меки срички, но пак гласи по източното произношение като *е*, например в наречията на *ѣ*: *добре*, *зле*, *дето* и местоимението *те*; в предлозите *пред*, *след*, *през*, *сред* и в произведените от тях думи: *предна*, *средна*, *последна*; при остатъците от двойствено число и местен падеж: *ръце*, *нозе*, *две*, *рамене*, *насаме* и пр.; при думите, в които *ѣ* не само е пред мека сричка, ами изобщо пред всяка мека съгласна, където *ѣ* гласи *е*, макар да е с ударение; при много други думи, дето *ѣ* стои пред *ж*, *ч*, *ш* или *й*; в западнобългарските думи, приети в нашия книжовен език; във всички руски и черковни думи, влезли в него, защото и те се изговарят против правилото за *ѣ* (Цонев/Tsonev 1901). Според учения, като се съберат всички посочени по-горе изключения и думите, които се подчиняват на правилата за екав изговор, ще се получи, че в книжовния език преобладават думите с изговор *е*, а само при около 80 думи има рефлекс *я* на старата ятова гласна. Това дава основание на Б. Цонев да препоръча „Наместо разни правила с много изключения, да изброим напоро думите с *ѣ* = *я* и свършено. Такъв „фонетичен“ списък, какъвто впрочем и самото упътване обеща, ала го не даде, ще бъде хубава поука не само за ония, които искат да научат, де как се изговаря *ѣ*, ами и за сички ония, които си мислят, че главният изговор на *ѣ* е *я*“ (Цонев/Tsonev 1901: 653).

Все с мисълта за ползата от застъпването на правоговора в речниците в същата статия Б. Цонев изброява всички думи (около 80 на брой), които имат яков изговор, както и глаголите от несвършен вид с коренова ятова гласна, която се прегласява в *e* при свършения вид, аористната форма на глаголите със старобългарска основа на *ѣ*, глаголите в минало несвършено време с ударение на суфиксната гласна. Тези категории думи според него изчерпват целия обем на думите с изговор *я*. В цитираната статия проф. Б. Цонев научно обосновава как трябва да се кодифицира нормата за изговор на старата ятова гласна в книжовния език. Смятам, че в една или друга степен именно тази разработка на Б. Цонев е намерила отражение при формулирането на правилата за писане на *ѣ* в правописните речници и в ръководствата по правопис от този период, но не и при представянето на изговора. От изложението става ясно, че по отношение на кодификацията на правописните и правоговорните правила за изговор на ятовата гласна се е разгоряла истинска дискуссия за това как е правилно да се подходи в случая. Ясно е, че проф. Б. Цонев и проф. Ал.-Т. Балан предлагат адекватна кодификация на ятовия преглас, която да е съобразена с използването на една буква (старобългарската буква *ѣ*) за писмено отразяване на двоякия нормативен книжовен изговор. Б. Цонев отива и по-нататък, като предлага навсякъде, където има изговор *e*, да се пише буква *e*, а не *ѣ*. За учения е ясно, че „Въпросът за *ћ*, както изобщо въпросът за старите букви, да беше и съвсем ясно и точно уреден с упътването, пак нямаше да бъде окончателно решен, защото когато-и-да-еще сме принудени да го пререшаваме в полза на фонетиката“ (Цонев/Tsonev 1901: 653).

Както става ясно, на този етап при кодификацията на явлението се намесват езиковедите, които се водят от принципа за научност в кодификаторската работа. За съжаление нито министерството, нито авторите на правописни речници и ръководства възприемат предложението на учените за кодификация на явлението. Липсата на списък с думи за правилен изговор на ятовата гласна и изчерпателно представени изговорни правила всъщност възпрепятства установяването на така желаното единство на книжовния език въпреки постигнатото правописно единство след излизането на *Упътването*. Този факт не се осъзнава и от авторите на правописните речници, които повтарят най-общо, но със значителни допълнения правилата за писане на *ѣ* от първия официален кодификационен документ, а правила за изговора или изобщо отсъстват, или повтарят неточното правило от него. Така всъщност кодификацията на изговора на старата ятова гласна се оказва несвършена по своя характер и има задържащо въздействие върху процеса на установяване на единен изговор в книжовния език. Кодификацията обаче на правилата за писане на ятовата гласна в *Упътването* и в правописните речници и ръководствата по правопис (където правописните правила са представени детайлно) е много по-адекватна. Въпреки че е несвършена, благодарение на нея се постига в голяма степен установеност и единство в практиката.

Правила за книжовен изговор на гласните

Друга фонетична норма, която е подложена на кодификация в *Упътването*, е книжовният изговор на „ясните“ (*a, o, e*) и „тъмните“ (*ъ, y, и*) гласни според тогавашната терминология. За отразяването му можем да говорим само в ръководствата по правопис, но не и в правописните речници. Във всички речници и ръководства по правопис се съдържат правила за писането на букви *a, ъ, o, y, e*, но само в някои от тях (Глобусов правописен речник, речниците на А. Пиронков и на Н. Горинов) се говори за изговора на гласните. Тъй като редуцията на гласните не се отразява писмено, по правило в речниците присъстват само правила за писането на букви *a, ъ, o, y, e*.

В своите правописни ръководства обаче К. Карагулев (1905) и К. Константинов (1911, 1913, 1914) формулират изговорното правило, че когато са под ударение гласни *a, o, e, и, y, ъ* се изговарят ясно (без редуция), но когато са без ударение – тъмно (редуцирано): гласна *a* като *ъ*, *ж* и обратно, гласна *o* като *y* и обратно, гласна *e* като *и* и обратно. В двете ръководства са формулирани и практически инструкции под формата на правила, които са свързани с правописа. Така грешките при писане могат да се избегнат, като се спазва следното практическо правило: „За да се познае съмнителният звук, в такъв случай трябва да се докара под ударение, сир. да се вземе такъва еднокоренна дума, в която ударението да се падне над съмнителния звук“ (Карагулев/Karagulev 1905: 8). Почти по същия начин са формулирани правописните правила и в речниците, които отразяват явлението. При А. Пиронков е кодифицирано: „В много случаи съмнителният звук може да се открие, като се намери еднокоренна дума с ударение над нея“. В речника на Н. Горинов се казва, че „При съмнение в такива случаи се дири еднокоренна дума с ударение над неяния звук: *обирам (обир), удрям (удар)*“ (Горинов/Gorinov 1918: 56). Тези практически правила за установяване правописа на гласна извън ударение са в употреба и до днес, като с пълно основание можем да смятаме, че първоначалното им формулиране е тъкмо в правописните речници и ръководствата по правопис от края на XIX и началото на XX век.

Редуцията и възприетият условен правопис при писането на някои глаголи в 1. л. ед.ч. и 3. л. мн.ч. в *Упътването* са причината, поради която във всички справочници (речници и ръководства) се налага да се кодифицира писането на буква *a* в окончанията за сегашно време на глаголите от първо, второ и трето спрежение; в минало несвършено време на глаголи от трето спрежение; в минало свършено време на някои глаголи от първо спрежение; в минало „действително“ причастие, когато звукът е постоянен и не изпада при промяна на формата; в първо лице единствено число и в първо, второ и трето лице множествено число при някои глаголи в минало несвършено време, както и при писането на представката *пра-*. Специално за писането на буква *a* се отнася правилото, според което „При думи със съмнителна гласна *a* в наставката, ако гласната не изпада при образуване на други

форми на думите, то се пише буква *a*“ (*късал – късали, рисувал – рисували*). Това правило по традиция се използва и до днес като практическа инструкция за действие при съмнителна гласна *a*. Началото на продължаващата и до днес традиция намираме в правилата, формулирани в разглежданите справочници от началото на ХХ век. Такова е положението в речниците, като още веднъж трябва да подчертаем, че в ръководствата се кодифицира и изговорът, като се формулират специални правила. В ръководствата по правопис на К. Константинов (Константинов/Konstantinov 1911, 1913, 1914) намираме много ценен материал за настоящото изследване на кодификацията на правоговорната норма в книжовния език при формите на глаголите и причастията. Изговорът при глаголите от първо, второ и трето спрежение в сегашно време винаги е тъмен (изговор *ъ*), без значение дали гласната е под ударение, или не. Правилното им писане обаче е с буква *a*. Глаголите от трето спрежение в минало несвършено време на *-ахъ, -аше, -ахме, -ахте, -аха* се изговарят винаги тъмно (изговор *ъ*), но се пишат с буква *a*. Глаголните окончания в минало свършено време се изговарят „ясно“ под ударение и „тъмно“ без ударение. Във всички случаи обаче се пише буква *a*. При причастията на *-ал, -ала, -ало* изговорът е „ясен“ (изговор *a*), когато има ударение, а когато няма – „тъмен“ (изговор *ъ*). За да се избегнат грешки при писането, е в сила практическото правило за образуване на форма в множествено число, което гласи, че ако съмнителният звук не изпада, се пише буква *a* (*късал – късали, но облѣкъл – облѣкли*). Отново става дума за формулирани правила, които имат своето начало в разглеждания период и съответно своето съществуване в съвременната кодификация. По-същественният извод обаче е, че се кодифицира и правоговорната норма при окончанията на глаголите от първо, второ и трето спрежение в сегашно време, при окончанията за минало несвършено време на глаголите от трето спрежение и при глаголните окончания за минало свършено време. Доколкото ми е известно, това е първото свидетелство за кодификация на правоговорната норма при глаголните окончания за различните времена.

Особеност на Дриновско-Иванчевския правопис е, че звук *ъ* в средата на думи се предава и с буква *ж*, която се пише на етимологичното ѝ място в корена на думите. И отново само в ръководствата по правопис се кодифицира и точният изговор – изговор като звук *ъ* под ударение или звук *a* без ударение. Липсата на правоговорно правило в речниците е съществен недостатък на кодификацията, въпреки че в този случай не затруднява особено употребата.

Заклучение

Общият извод от направения анализ е, че правоговорни правила доколкото ги има, са застъпени основно в ръководствата по правопис. Потвърждава се тезата, че в началото на ХХ век на кодификация е подложен основно правописът, а правоговорът не е бил отделен обект на внимание от страна

на кодификаторите. Отразяването на правоговорната норма се пречупва през правописните правила, като връзката между правопис и правоговор се е схващала повече интуитивно като необходимост, за да се създадат работещи правописни правила.

ЛИТЕРАТУРА

- Балан 1899: *Теодоров-Балан, Ал.* Нова уредба на българския правопис. – *Училищен преглед*, кн. 6, с. 138–147.
- Глобусов правописен речник 1915: *Глобусов правописен речник*. Трето допълнено издание. София, Глобус, 152 с.
- Глобусов правописен речник 1919: *Глобусов правописен речник*. Шесто допълнено издание. София, Глобус, 159 с.
- Глобусов правописен речник 1921: *Глобусов правописен речник*. Седмо допълнено издание. София, Глобус, 157 с.
- Горинов 1818: *Горинов, Н.* Азбучен правописен речник по български език. Пловдив, с. 76.
- ИНБКЕ 1989: *История на новобългарския книжовен език*. София, Издателство на БАН.
- Карагюлев 1905: *Карагюлев, К.* Ръководство по българския правопис. Част първа. Систематически бележки и правила с подробен азбучен показател по правописанието на думите според официалния правопис. Пловдив.
- Константинов 1911: *Константинов, К.* Ръководство по български правопис. София.
- Константинов 1913: *Константинов, К.* Кратко ръководство по български правопис. София, 68 с.
- Константинов 1914: *Константинов, К.* Кратко ръководство по български правопис. София, 64 с.
- Младенов 1920: *Младенов, Ст.* Едно помагало по български правопис. – *Училищен преглед*, XX, кн. 1–3, с. 65–85.
- Пиронков 1911: *Пиронков, Ал.* Български правопис. Системни правила с два речника. Самоков, 48 с.
- Пиронков 1812: *Пиронков, Ал.* Български правопис. Системни правила с два речника. Второ допълнено и преработено издание, Самоков, 68 с.
- Пиронков 1920: *Пиронков, Ал.* Нов български правописен речник и правила за препинателните знаци. Пловдив, 64 с.
- Упътване 1899: *Упътване за общо правописание* (Окръжно № 1083 от 5.02.1899 г.). – *Училищен преглед*, № 1–2.
- Цонев 1901: *Цонев, Б.* Правописни бележки – *Училищен преглед*, кн. VI, с. 650–666.

REFERENCES

- Balan 1899: *Teodorov-Balan, Al.* Nova uredba na balgarskiya pravopis. – *Uchilishten pregled*, kn. 6, s. 138–147.
- Globusov pravopisen rechnik 1915: *Globusov pravopisen rechnik*. Treto dopalнено издание. Sofia, Globus, 152 s.

- Globusov pravopisen rechnik 1919: *Globusov pravopisen rechnik*. Shesto dopalнено izdanie. Sofia, Globus, 159 s.
- Globusov pravopisen rechnik 1921: *Globusov pravopisen rechnik*. Sedmo dopalнено izdanie. Sofia. Globus, 157 s.
- Gorinov 1918: *Gorinov, N.* Azbuchen pravopisen rechnik po balgarski ezik. Plovdiv, 76 s.
- INBKE 1989: *Istoriya na novobalgarskiya knizhoven ezik*. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Karagyulev 1905: *Karagyulev, K.* Rakovodstvo po balgarskiya pravopis. Chast parva. Sistematischeski belezhki i pravila s podroben azbuchen pokazatel po pravopisanieto na dumite spored ofitsialniya pravopis. Plovdiv.
- Konstantinov 1911: *Konstantinov, K.* Rakovodstvo po balgarski pravopis. Sofia.
- Konstantinov 1913: *Konstantinov, K.* Kratko rakovodstvo po balgarski pravopis. Sofia, 68 s.
- Konstantinov 1914: *Konstantinov, K.* Kratko rakovodstvo po balgarski pravopis. Sofia, 64 s.
- Mladenov 1920: *Mladenov, St.* Edno pomagalo po balgarski pravopis. – *Uchilishten pregled*, XX, kn. 1–3, s. 65–85.
- Pironkov 1911: *Pironkov, Al.* Balgarski pravopis. Sistemni pravila s dva rechnika. Samokov, 48 s.
- Pironkov 1812: *Pironkov, Al.* Balgarski pravopis. Sistemni pravila s dva rechnika. Vtoro dopalнено i preraboteno izdanie, Samokov, 68 s.
- Pironkov 1920: *Pironkov, Al.* Nov balgarski pravopisen rechnik i pravila za prepinatelnite znatsi. Plovdiv, 64 s.
- Tsonev 1901: *Tsonev, B.* Pravopisni belezhki – *Uchilishten pregled*, kn. VI, s. 650–666.
- Upatvane 1899: *Upatvane za obshto pravopisanie* (Okrazhno № 1083 ot 5.02.1899 g.). – *Uchilishten pregled*, № 1–2.

✉ Доц. д-р Катя Чаралозова

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assoc. Prof. Katya Charalozova, PhD

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria